

dr hab. Kinga Flaga-Gieruszyńska, prof. US

Kierowniczka Zespołu Badawczego Prawa Cywilnego Procesowego, Prawa Medycznego i Nowych Technologii, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Prawa i Administracji; członkini Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego (ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5177-4450>).

Prawo dziecka do wysłuchania w sprawach cywilnych – wybrane problemy w perspektywie europejskiej i uniwersalnej

Słowa kluczowe: dziecko, prawo do wysłuchania, postępowanie cywilne

Prawo dziecka do wysłuchania w postępowaniu cywilnym stanowi jeden z kluczowych elementów ochrony praw dziecka w systemie prawnym ONZ i Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Wynika ono z norm międzynarodowych, w szczególności Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r.¹, Karty praw podstawowych Unii Europejskiej² oraz Europejskiej konwencji o wykonywaniu praw dzieci, sporządzonej w Strasburgu 25.01.1996 r.³, a także z wytycznych Rady Europy dotyczących wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku⁴. Analiza regulacji i praktyki stosowania prawa wskazuje, że realizacja tego prawa obejmuje trzy nierozdzielne elementy: zapewnienie dziecku pełnej i zrozumiałej informacji o postępowaniu, stworzenie mu możliwości swobodnego wyrażenia poglądów (w formie bezpośredniej, pośredniej lub alternatywnej), a także obowiązek należytego uwzględnienia tych poglądów w procesie decyzyjnym.

Badania orzecznictwa oraz analiza praktyk ukazywanych w literaturze pokazują, że wysłuchanie dziecka nabiera znaczenia tylko wtedy, gdy jego stanowisko jest w sposób realny rozważone i odzwierciedlone w uzasadnieniu decyzji. Nawet w sytuacjach, gdy poglądy dziecka nie są decydujące dla rozstrzygnięcia, konieczne jest przekazanie mu wyjaśnienia przyczyn takiej decyzji w sposób dostosowany do jego wieku i dojrzałości. Elastyczność form wysłuchania, ich dostosowanie do indywidualnych potrzeb dziecka oraz zapewnienie przyjaznego otoczenia proceduralnego stanowią podstawowe warunki efektywnej realizacji tego prawa.

Celem artykułu jest ukazanie istoty prawa do wysłuchania, omówienie jego funkcji i treści, a także przedstawienie wybranych problemów w jego stosowaniu. Wnioski wskazują na potrzebę dalszego wzmacniania mechanizmów gwarantujących realny wpływ opinii dziecka na rozstrzygnięcia sądowe, co wymaga nie tylko zmian proceduralnych, lecz także odpowiedniego przygotowania osób orzekających w sprawach z udziałem dzieci oraz rozwoju infrastruktury sądowej przyjaznej dzieciom.

1 Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm. – dalej konwencja ONZ.

2 Wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389 – dalej KPP.

3 Dz.U. z 2000 r. Nr 107, poz. 1128 – dalej konwencja o wykonywaniu praw dzieci.

4 Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego, Monografia nr 5, <https://rm.coe.int/16806b7c62> (dostęp: 12.09.2025 r.).

1. Wprowadzenie

Prawo dziecka do wysłuchania w postępowaniu cywilnym stanowi istotny element realizacji zasady poszanowania praw dziecka w systemie ochrony praw człowieka. Już w założeniach uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka widać, że jest ono wyrazem uznania dziecka za podmiot prawa, zdolny do formułowania i wyrażania własnych poglądów w sprawach, które bezpośrednio go dotyczą. W systemie Unii Europejskiej w art. 24 ust. 1 KPP jednoznacznie stwierdzono, że dzieci mogą swobodnie wyrażać swoje poglądy. Poglądy te są brane pod uwagę w sprawach, które ich dotyczą, stosownie do ich wieku i stopnia dojrzałości. W wielu sprawach Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nawiązywał do ogólnych zasad dotyczących praw dziecka, zawartych także w postanowieniach konwencji ONZ (takich jak interes dziecka i prawo do bycia wysłuchanym), aby uzasadnić swoje orzeczenia, zwłaszcza w odniesieniu do spraw dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę⁵. W systemie prawnym Rady Europy prawo to ma źródła zarówno w aktach wiążących państwa członkowskie, jak i w tzw. *soft law*, a jego treść i zakres zostały rozwinięte w bogatym orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Znaczenie prawa do wysłuchania podkreśla fakt, że brak jego realizacji może prowadzić nie tylko do naruszenia standardów krajowych, lecz także do stwierdzenia przez ETPC naruszenia art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁶ w zw. z jej art. 8, dotyczących prawa do rzetelnego procesu i poszanowania życia rodzinnego. Analiza standardów Rady Europy w tym zakresie pozwala zidentyfikować zarówno pozytywne aspekty ich implementacji do krajowych systemów prawnych, jak i wyzwania stojące przed sądami oraz organami opiekuńczymi w poszczególnych państwach członkowskich.

Praktyczna realizacja tego prawa jest źródłem wielu wyzwań. W państwach członkowskich Rady Europy można dostrzec znaczne zróżnicowanie rozwiązań proceduralnych – od obligatoryjnego wysłuchania przez sędziego, niekiedy w obecności psychologa, po model oparty na pośrednim zbieraniu opinii dziecka, np. przez biegłych. Różnice te wynikają z odmiennych tradycji prawnych, ale także z poziomu implementacji standardów międzynarodowych. Ich wspólnym mianownikiem musi być przekonanie, że realizacja zasady najlepszego interesu dziecka (ang. *best interests of the child*) wymaga zapewnienia mu realnej możliwości wyrażenia własnych poglądów w sposób dostosowany do jego wieku, dojrzałości i potrzeb psychologicznych. Nie bez znaczenia pozostaje także przygotowanie profesjonalistów – sędziów, biegłych, kuratorów – do komunikacji z dzieckiem w warunkach postępowania sądowego.

Celem artykułu jest poddanie analizie istotnych aspektów prawa dziecka do wysłuchania w sprawach cywilnych w systemie Rady Europy i ONZ, omówienie jego interpretacji również na tle poglądów judykatury, w tym Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Opracowanie wskazuje także na istniejące problemy i wskazuje wybrane rekomendacje mające na celu zapewnienie, aby prawo to miało charakter rzeczywisty, a nie jedynie deklaracyjny.

2. Funkcje prawa do wysłuchania

Prawo dziecka do wysłuchania jest jednym z kluczowych elementów współczesnego systemu ochrony praw dziecka, wynikającym z uznania dziecka za pełnoprawny podmiot prawa, a nie jedynie obiekt ochrony i opieki ze strony dorosłych. Wyraża ono ideę, że dziecko, w sprawach, które go dotyczą, powinno mieć możliwość przedstawienia swojego stanowiska, a jego poglądy powinny być należycie uwzględnione przy podejmowaniu decyzji.

W literaturze podkreśla się, że prawo dziecka do wysłuchania nie jest jedynie formalnym elementem prawa cywilnego procesowego, ale pełni istotne funkcje gwarancyjne, edukacyjne i legitymizujące, których realizacja ma bezpośrednie przełożenie na jakość ochrony praw dziecka w postępowaniu cywilnym⁷.

W pierwszym rzędzie prawo do wysłuchania stanowi gwarancyjny mechanizm procesowy, zapewniający, że przy podejmowaniu decyzji dotyczących dziecka uwzględniane są jego indywidualne potrzeby, oczekiwania i sytuacja życiowa. Udział dziecka w postępowaniu pozwala na wprowadzenie do sprawy informacji, które często pozostają niedostępne z innych źródeł – np. od rodziców lub opiekunów, którzy mogą prezentować subiektywnie zniekształcony obraz sytuacji. Jak wskazuje G. Lansdown, wysłuchanie dziecka jest jednym z podstawowych warunków realizacji zasady *best interests of the child*, a pominięcie tego etapu może skutkować podjęciem decyzji sprzecznej z jego dobrem⁸. Jednocześnie należy spojrzeć na realizację tego prawa od tej strony, że sąd nie musi zawsze przeprowadzać wysłuchania dziecka, zwłaszcza wtedy, gdy wywoła to jedynie jego traumatyzację, natomiast dziecko musi mieć możliwość bycia wysłuchanym. Komitet Praw Człowieka ONZ podkreśla, że dziecko nie powinno być przesłuchiwane częściej niż to konieczne, w szczególności w przypadku badania zdarzeń szkodliwych dla jego psychiki i zdrowia. Wysłuchanie jest trudnym procesem, który może mieć traumatyczny wpływ na dziecko. Tym samym w żadnym przypadku prawodawca uniwersalny i europejski nie miał zamiaru uczynienia z wysłuchania dziecka jedynie formalnego wymogu, który należałoby obowiązkowo spełnić na każdym etapie postępowania. Jego zamiarem było zapewnienie, by dziecko, którego dotyczy to postępowanie, miało rzeczywiście możliwość wyrażenia swej opinii. Orzecznictwo ETPC potwierdza, że brak realnego wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym, zwłaszcza dotyczącym jego osoby, może prowadzić do naruszenia art. 8 EKPC⁹.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na funkcje pozaprocesowe odnoszące się do szerszego znaczenia prawa dziecka do wysłuchania. Wśród nich można wskazać funkcję edukacyjną, ponieważ prawo do wysłuchania ma także taki wymiar dla dziecka, umożliwiając mu kształtowanie umiejętności wyrażania własnych opinii, argumentowania oraz współuczestniczenia w procesach decyzyjnych dotyczących jego życia. W badaniach z udziałem dzieci,

5 Np. wyrok TS z 22.12.2010 r., C-491/10 PPU, Joseba Andoni Aguirre Zarraga przeciwko Simone Pelz, EU:C:2010:828 – dalej wyrok C-491/10 PPU, Aguirre Zarraga.

6 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) – dalej EKPC.

7 M. Limbeek, M. Bruning, *The Netherlands [w:] Litigating the Rights of the Child The UN Convention on the Rights of the Child in Domestic and International Jurisprudence*, red. T. Liefwaard, J.E. Doek, Dordrecht 2015, s. 92 i n.

8 G. Lansdown, *Every Child's Right to be Heard: A Resource Guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment No. 12*, London 2011, s. 5.

9 Np. wyroki ETPC: z 8.07.2003 r., 30943/96, Sahin przeciwko Niemcom, HUDOC – dalej wyrok 30943/96, Sahin przeciwko Niemcom; z 3.08.2015 r., 10161/13, M. i M. przeciwko Chorwacji, HUDOC – dalej wyrok 10161/13, M. i M. przeciwko Chorwacji.

które brały udział w postępowaniach sądowych (wiek 10–19 lat), wykazano, że dzieci rozumiały partycypację jako wielowymiarową koncepcję, wykraczającą daleko poza „głos”. Postrzegały ją jako obejmującą bezpośrednią komunikację z profesjonalistami w procesie podejmowania decyzji, możliwość wyrażania swoich poglądów i bycia wysłuchanym, dostęp do informacji pozwalających zrozumieć prawo rodzinne oraz udział w podejmowaniu decyzji. Jednocześnie dla wielu z uczestników badania uczestnictwo oznaczało „mówienie” w swoim imieniu i bycie wysłuchanym w ich własnych słowach, a nie za pośrednictwem kogoś innego. Dzieci proponowały również wprowadzenie dostępnych opcji umożliwiających udział w podejmowaniu decyzji w sprawach z zakresu prawa rodzinnego, w zależności od potrzeb i preferencji każdego z nich. Wskazane opcje obejmowały możliwość obecności na sali sądowej, decydowania, z kim i kiedy rozmawiać, oraz możliwość wyrażania swoich poglądów, np. przez obecność w sądzie, mówienie, pisanie lub rysowanie¹⁰. Jak trafnie wskazuje G. Lansdown, doświadczenie udziału w postępowaniu może wzmacniać poczucie sprawczości dziecka i rozwijać jego kompetencje obywatelskie, co ma znaczenie również w perspektywie długoterminowej¹¹. Z kolei w aspekcie psychologii rozwojowej aktywny udział dziecka w postępowaniu wspiera rozwój tożsamości i poczucia własnej wartości¹².

Należyte realizowanie prawa do wysłuchania dziecka ma również funkcję legitymizującą postępowanie dotyczące jego osoby lub majątku. Umożliwienie dziecku wyrażenia poglądów przyczynia się do zwiększenia akceptacji dla rozstrzygnięcia, nawet jeśli nie jest ono zgodne z oczekiwaniami dziecka¹³. Mechanizm ten wynika z ludzkiej aprobaty dla proceduralnej sprawiedliwości (ang. *procedural justice*), która powoduje, że poczucie bycia wysłuchanym i zrozumianym zwiększa gotowość do podporządkowania się decyzjom organów władzy, w tym wymiaru sprawiedliwości¹⁴. W sprawach cywilnych, w tym rodzinnych, gdzie często dochodzi do konfliktu interesów różnych uczestników postępowania, legitymizująca rola wysłuchania może ograniczać opór wobec orzeczeń i ułatwiać ich wykonanie. Niewątpliwie proces, w którym dziecko miało realny wpływ na kształt decyzji, jest odbierany jako bardziej sprawiedliwy i wiarygodny.

3. Złożony charakter prawa do wysłuchania

Prawo do wysłuchania, zarówno w systemie uniwersalnym, jak i w systemach europejskich, ma charakter złożony i obejmuje co najmniej trzy integralne komponenty: prawo do informacji, prawo do wyrażenia poglądów oraz obowiązek ich uwzględnienia przez organ rozstrzygający sprawę, jeśli jest to uzasadnione dobrem dziecka. Każdy z tych elementów jest niezbędny dla zagwarantowania, że wysłuchanie będzie miało charakter realny, a nie jedynie formalny. Wskazana struktura prawa do sądu znajduje zastosowanie niezależnie od wieku strony albo uczestnika postępowania, bowiem ma on znaczenie jedynie co do sposobu jego rzeczywistego zapewnienia podmiotowi postępowania (w tym wypadku dziecku).

3.1. Prawo do informacji

Prawo dziecka do wysłuchania jest ściśle powiązane z jego prawem do informacji. Dzieci są nie tylko podmiotami praw, lecz także partnerami w procesie decyzyjnym dotyczącym ich życia. W związku z tym powinny być informowane o konsekwencjach czy też skutkach podejmowanych decyzji, a zakres ich wpływu na te rozstrzygnięcia powinien wzrastać wraz z wiekiem¹⁵. Przede wszystkim dziecko zdolne do kształtowania swych własnych poglądów powinno być poinformowane, że ma prawo do swobodnego przedstawienia swej opinii. Jako że w praktyce wysłuchanie dziecka, zwłaszcza małego, zależy od pomocy rodzica, organy państwa powinny udostępnić sądowi środki pozwalające, w razie potrzeby, przezwyciężyć przeszkody, jakie może stwarzać ten rodzic w odniesieniu do wysłuchania dziecka¹⁶. Zgodnie z art. 3 konwencji o wykonywaniu praw dzieci, dziecko powinno mieć przyznane i samo może żądać przyznania praw do otrzymywania wszystkich istotnych informacji, a także do bycia informowanym o ewentualnych skutkach jego stanowiska oraz o ewentualnych skutkach każdej decyzji. Przekazanie informacji jest warunkiem *sine qua non* skutecznego wysłuchania – bez ich zrozumienia dziecko nie jest w stanie w sposób świadomy i swobodny wyrazić swoich poglądów. Wytyczne Rady Europy dotyczące przyjaznego wymiaru sprawiedliwości podkreślają, że informacje i porady należy przekazywać dzieciom w sposób dostosowany do ich wieku i dojrzałości, w języku dla niego zrozumiałym oraz uwzględniającym płeć i kulturę, z uwzględnieniem jego niepełnosprawności¹⁷. W uniwersalnych regułach wyrażonych w systemie ONZ również wskazano, że realizacja prawa dziecka do wyrażania swoich poglądów wymaga, aby dziecko zostało poinformowane o sprawach, możliwościach i ewentualnych decyzjach, które mogą zostać podjęte, oraz o ich konsekwencjach przez osoby odpowiedzialne za wysłuchanie dziecka oraz przez rodziców lub opiekunów dziecka. Dziecko musi również zostać poinformowane o warunkach, w jakich będzie proszone o wyrażenie swoich opinii. Prawo to ma zasadnicze znaczenie, ponieważ jest warunkiem wstępnym podjęcia przez dziecko wyraźnych decyzji.

Nawiązując do podziału wiadomości zaproponowanego przez F. Studnickiego, trzeba stwierdzić, że pierwszą kategorią wiadomości odnoszących się do postępowania z udziałem dziecka są wiadomości podstawowe. W tym przypadku są to ogólne informacje odnoszące się do istoty postępowania, które dotyczy osoby lub majątku dziecka. Według tego autora stan tego rodzaju informacji uważać można za zadowalający już wtedy, gdy umożliwiają one wstępną orientację w takich sytuacjach, w których znajomość prawa ma pewną doniosłość, w szczególności zaś gdy pozwalają na trafne odrzucenie pewnych rozwiązań¹⁸. W tym przypadku chodzi przede wszystkim o wskazanie dziecku, jaki jest cel tego postępowania i jaki wpływ na życie dziecka może mieć rozstrzygnięcie sądu.

10 G. Dimopoulos, E. Hew, M. Vosz, H. Walsh, *Talk to Us, Not About Us: Children's Understandings and Experiences of Participation in Australian Family Law*, „Child & Family Social Work” 2025/1, s. 5.

11 G. Lansdown, *Every...*, s. 9.

12 Szerzej E. Erikson, *Identity: Youth and Crisis*, New York 1968, *passim*.

13 C. Archard, *Children's Rights and Childhood*, London–New York 2015, s. 124.

14 T.R. Tyler, *Why People Obey the Law*, Princeton 2006, s. 161 i n.

15 Na tle postępowania karnego m.in. T. Gal, *Child Victims and Restorative Justice: A Needs Rights Model*, Oxford 2011, s. 100.

16 Stanowisko Rzecznika Generalnego Y. Bota z 7.12.2010 r., C-491/10 PPU, Joseba Andoni Aguirre Zarraga przeciwko Simone Pelz, EU:C:2010:749, pkt 16.

17 *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*, Strasbourg 2011, reprinted 2024, s. 12.

18 F. Studnicki, *Wprowadzenie do informatyki prawniczej*, Warszawa 1978, s. 14–15.

Kolejną grupą wiadomości w toku postępowania sądowego są te, które dotyczą tzw. minimum rolowego, odnoszącego się do tego postępowania. Są to wiadomości, których odebranie i zapamiętanie jest niezbędne do należytego wywiązywania z pełnionych przez daną jednostkę roli¹⁹. W odniesieniu do tej kategorii wiadomości należy więc wyraźnie dywersyfikować zakres wiadomości udzielanych dziecku w zależności od przypisanej mu roli procesowej (powoda, pozwanego, wnioskodawcy i innego uczestnika postępowania nieprocesowego itp.).

Do ostatniej, szczególnie trudnej klasy wiadomości należy zaliczyć informacje *ad hoc*. Odnosi się to do tych wiadomości o prawie, po które dana jednostka musi sięgać tylko w razie doraźnej potrzeby. Należy podkreślić za F. Studnickim, że wiadomości te nie wynikają z informacji dwóch poprzednich klas w taki sposób, by zainteresowany mógł, ze stopniem pewnością gwarantującym trafność odpowiedniej decyzji, odtworzyć je w drodze wnioskowania czy domysłu²⁰. W przypadku dzieci jest to kategoria jeszcze trudniejsza, ponieważ osoba przeprowadzająca wysłuchanie dziecka musi na bieżąco reagować np. na pytania dziecka dotyczące jego sytuacji prawnej (względnie procesowej) albo sytuacji osób mu bliskich, w jakikolwiek sposób zaangażowanych w postępowanie.

W wyroku 10161/13, M. i M. przeciwko Chorwacji, Trybunał stwierdził, że równie istotne są informacje o wadze przypisanej opiniom dziecka (ang. *the feedback*)²¹. Osoba podejmująca decyzję musi poinformować dziecko o wyniku postępowania i wyjaśnić, w jaki sposób uwzględniono jego opinie. Jak podkreśla M.M. Cieśliński za J. Rohmannem, istnieje konieczność wyjaśnienia dziecku również zapadłego orzeczenia. W piśmiennictwie zwraca się uwagę na potrzebę przekazania treści orzeczenia dziecku jako celowy proces komunikacyjny²². Informacja zwrotna stanowi gwarancję, że opinie dziecka nie są wysłuchiwanie wyłącznie dla zachowania formalności, ale są traktowane poważnie. Informacje te mogą skłonić dziecko do nalegania, wyrażenia zgody lub przedstawienia innej propozycji lub, w przypadku postępowania sądowego – do złożenia środka zaskarżenia, jeśli dany system prawny przyznaje mu w tym zakresie zdolność procesową. Trzeba jednak pamiętać, że w tym przypadku zarówno niedosyt, jak i nadmiar informacji może być niekorzystny dla dobrostanu dziecka. Znaczenie przepływu informacji pomiędzy podmiotami postępowania dostrzega również konwencja o wykonywaniu praw dzieci, wskazując w art. 6 lit. a i b, że w postępowaniach sądowych dzieci organ sądowy przed podjęciem decyzji powinien: a) rozważyć, czy posiada wystarczające informacje, aby podjąć decyzję zgodną z dobrem dziecka, a jeżeli jest to konieczne – zażądać dodatkowych informacji, w szczególności od osób, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska; b) w sprawach dzieci uznanych według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie – upewnić się, czy dziecko otrzymało wszystkie istotne informacje.

W badaniach z udziałem dzieci, uczestnicy konsekwentnie wskazywali na dostęp do informacji odpowiednich do ich wieku i etapu rozwoju jako niezbędny do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji. Dzieci chciały nie tylko być informowane

o podjętych decyzjach, lecz także rozumieć procesy prawa, którego postępowanie dotyczy, w tym kiedy i jak mogą uczestniczyć w procesie decyzyjnym. Kilkoro dzieci uznało, że informacja i zrozumienie są ważne dla ich dobrostanu, np. poprzez łagodzenie lęku i stresu związanego z byciem „trzymanym w niewiedzy”, „pozostawionym w niewiedzy” lub „nieposiadaniem pojęcia, co się dzieje”. Niektóre dzieci opisywały zdobywanie informacji przez własne, proaktywne, a nawet tajne działania. Inne dzieci otrzymywały więcej informacji niż chciały, w tym świadomość finansowych i emocjonalnych skutków sprawy sądowej, co prowadziło do poczucia winy i odpowiedzialności²³. Wydaje się, że w tym przypadku najbardziej syntetycznie, a zarazem trafnie problem ten rozstrzyga Komitet Praw Dziecka ONZ, który stwierdza, że organy państwa muszą zapewnić, aby dziecko otrzymało wszystkie potrzebne informacje i rady pozwalające mu podjąć decyzję zgodną z jego najlepszym interesem²⁴. W tym przypadku wyznacznikiem zakresu i jakości informacji musi być dobro dziecka.

3.2. Prawo do wyrażania poglądów

W art. 6 lit. b konwencji o wykonywaniu praw dzieci w postępowaniach dotyczących dzieci przewiduje się, że organ sądowy przed podjęciem decyzji powinien – w stosownych przypadkach, jeżeli to konieczne – nieformalnie, zasięgnąć opinii samego dziecka, osobiście albo za pośrednictwem innych osób lub instytucji, w sposób odpowiedni do rozeznania dziecka, chyba że byłoby to oczywiście sprzeczne z jego dobrem, a także umożliwić dziecku przedstawienie jego stanowiska. **Prawo dziecka do wyrażenia poglądów w postępowaniu cywilnym stanowi trzon prawa do wysłuchania. Niczym nieuzasadniona sytuacja, w której na żadnym etapie postępowania dzieci nie zostały wysłuchane przez sędziów, stanowi naruszenie tego prawa²⁵.** Prawo to może być realizowane w różnych formach, których dobór powinien zapewniać dziecku komfort, poczucie bezpieczeństwa i swobodę wypowiedzi. Przez standardy Rady Europy oraz wytyczne Komitetu Praw Dziecka ONZ przewija się podstawowa myśl, że formy te należy elastycznie dostosować do wieku, stopnia dojrzałości, możliwości komunikacyjnych oraz sytuacji psychologicznej dziecka²⁶. Dziecko ma prawo „do swobodnego wyrażania swoich poglądów”. „Swobodnie” oznacza, że dziecko może wyrażać swoje poglądy bez presji i może zdecydować, czy chce skorzystać z prawa do bycia wysłuchanym. „Swobodnie” oznacza również, że dziecko nie może być manipulowane ani poddawane nadmiernym wpływom lub presji. „Swobodnie” jest ponadto nierozdzielnie związane z „własnym” punktem widzenia dziecka: dziecko ma prawo wyrażać swoje własne poglądy, a nie poglądy innych osób.

Prawodawca ma obowiązek zapewnić warunki do wyrażania poglądów, które uwzględniają indywidualną i społeczną sytuację dziecka oraz środowisko, w którym dziecko czuje się szanowane i bezpieczne podczas swobodnego wyrażania swoich

19 F. Studnicki, *Wprowadzenie...*, s. 14–15.

20 F. Studnicki, *Wprowadzenie...*, s. 14–15.

21 Wyrok 10161/13, M. i M. przeciwko Chorwacji, pkt 45.

22 M.M. Cieśliński, *Sądowe wysłuchanie dziecka a stanowisko jego rodziców*, „Przegląd Sądowy” 2021/1, s. 49 i wskazana tam literatura.

23 G. Dimopoulos, E. Hew, M. Vosz, H. Walsh, *Talk...*, s. 7–8.

24 Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz ogólny nr 14: Prawo dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów (art. 3 ust. 1), CRC/C/GC/14, 29.05.2013 r.

25 Wyrok ETPC z 18.12.2008 r., 39948/06, Saviny przeciwko Ukrainie, HUDOC.

26 Komentarz ogólny nr 12: Prawo dziecka do bycia wysłuchanym, Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych 2009, pkt 20–25.

opinii. W poszczególnych systemach prawnych pojawiają się trzy formy wysłuchania: wysłuchanie bezpośrednie, wysłuchanie pośrednie, a także wysłuchanie w formie pisemnej lub audiowizualnej – np. złożenie oświadczenia na piśmie, nagranie wideo, przesłuchanie online w warunkach zdalnych. Przykładem zróżnicowanego podejścia jest stanowisko wyrażone w jednym z orzeczeń sądów kanadyjskich, który stwierdził na gruncie postępowania administracyjnego, że: „dziecko musi mieć możliwość wyrażenia swojej opinii, bezpośrednio lub pośrednio, w postępowaniu administracyjnym dotyczącym jego praw lub interesów”²⁷.

Forma bezpośrednia polega na tym, że dziecko rozmawia z sędzią lub składem orzekającym, zwykle w trybie niepublicznym (np. Francja, Niemcy, Polska). Celem jest stworzenie warunków sprzyjających szczerzej i nieskrępowanej wypowiedzi, bez presji z uwagi na obecność stron sporu. W zależności od jurysdykcji stosuje się różne rozwiązania: a) wysłuchanie może odbywać się w gabinecie sędziego lub specjalnie przystosowanej sali sądowej z elementami przyjaznymi dziecku (np. kolorowe meble, zabawki, brak togi sędziego); b) w niektórych państwach stosuje się praktykę prowadzenia rozmowy poza budynkiem sądu, np. w ośrodkach mediacyjnych lub tzw. pokojach przesłuchań przyjaznych dziecku (ang. *child-friendly interview rooms*), gdzie obecny jest psycholog lub pedagog.

Elementem dyskusyjnym jest nagrywanie przebiegu postępowania. Z jednej strony, niewątpliwie nagrywanie stanowi ogromny czynnik stresogenny, a utrwalanie obrazu lub dźwięku bez wiedzy dziecka jest nadużyciem jego zaufania, z drugiej jednak w niektórych systemach prawnych uznaje się, że bezpośrednie wysłuchanie może być nagrywane w celu uniknięcia konieczności powtórnego przesłuchiwanie dziecka, co np. w sprawach dotyczących przemocy chroni je przed wtórną wiktymizacją. Przykładowo w Wielkiej Brytanii w przypadku małoletnich świadków materiał utrwalony na elektronicznym nośniku informacji udostępniany jest sądowi (który dodatkowo otrzymuje transkrypcję nagrania) oraz stronom postępowania, zarówno w sprawie karnej, jak i cywilnej, którzy z jego treścią zapoznają się przed posiedzeniem w sądzie, bowiem co do zasady nagranie nie jest transmitowane na sali sądowej²⁸. Wydaje się, że lepszym rozwiązaniem dla dobrostanu dziecka jest ograniczenie sposobu utrwalenia do notatek, w razie dobrze przeprowadzonej czynności wysłuchania bowiem jej powtórzenie jest zdecydowanie rzadziej spotykanym rozwiązaniem. Natomiast nie ulega wątpliwości, że bezpośredni kontakt z sędzią pozwala organowi orzekającemu na osobistą ocenę stopnia dojrzałości dziecka, jego emocji oraz szczerości wypowiedzi. Jednocześnie wymaga on od sędziego odpowiedniego przygotowania psychologicznego i komunikacyjnego.

Z kolei w formie pośredniej poglądy dziecka są przekazywane sądowi za pomocą osoby trzeciej. Ta forma wysłuchania

powinna być metodą rezerwową, ale może okazać się przydatna, gdy dziecko nie jest wystarczająco dojrzałe, aby samodzielnie wyrazić swoje zdanie²⁹. Może to być: a) biegły psycholog lub pedagog, który prowadzi rozmowę diagnostyczną i sporządza opinię dla sądu; b) kurator sądowy zbierający informacje w środowisku dziecka; c) mediator, który odnotowuje stanowisko dziecka w toku mediacji rodzinnej; d) adwokat dziecka (ang. *child's counsel*) występujący w imieniu małoletniego w postępowaniu; e) *guardian ad litem* – niezależny przedstawiciel interesów dziecka, powoływany przez sąd w sprawach spornych³⁰. Treść wysłuchania powinna zostać utrwalona na piśmie po upewnieniu się przez osobę sporządzającą zapis, że zrozumiał on punkt widzenia dziecka³¹. Forma pośrednia jest szczególnie rekomendowana w przypadku: bardzo małych dzieci, dzieci z niepełnosprawnościami, które wymagają specjalnych metod komunikacji, sytuacji silnego obciążenia emocjonalnego lub konfliktu lojalności wobec rodziców. Zaletą tego rozwiązania jest możliwość uzyskania poglądów dziecka w neutralnym, mniej stresującym środowisku, a także ich opracowanie w formie raportu uwzględniającego aspekty psychologiczne. Wadą – brak bezpośredniego kontaktu sędziego z dzieckiem, co może utrudnić ocenę autentyczności wypowiedzi. Zwłaszcza że interpretacja art. 12 konwencji ONZ jednoznacznie wskazuje, że wdrożenie prawa do wysłuchania wymaga uznania i poszanowania niewerbalnych form komunikacji, takich jak zabawa, mowa ciała, mimika twarzy lub rysowanie i malowanie, za pomocą których bardzo małe dzieci dokonują wyborów, wyrażają preferencje i wykazują zrozumienie otaczającego je środowiska³².

Formą wysłuchania dopuszczalną w niektórych systemach prawnych jest również pisemny, wizualny lub audiowizualny przekaz. To rozwiązanie polega na przygotowaniu przez dziecko wypowiedzi w postaci listu (w przypadku małych dzieci również rysunku), nagrania audio lub wideo, ewentualnie przy wykorzystaniu narzędzi komunikacji elektronicznej (np. wideokonferencji). Rada Europy rekomenduje tę metodę w sytuacjach, gdy kontakt bezpośredni z sędzią mógłby powodować dyskomfort lub poczucie presji, np. w sprawach z wysokim stopniem konfliktu rodzinnego. Przykładem są również metody typu *photo-voice*, w których dzieci wykorzystują fotografię do uchwycenia i refleksji nad różnymi aspektami swojego życia³³. Rozwiązania tego rodzaju pozwalają dziecku przygotować wypowiedź w spokojnych warunkach, umożliwiają wielokrotne odtworzenie przekazu przez sąd, mogą być także stosowane jako uzupełnienie innych form, zwłaszcza gdy zachodzi potrzeba dodatkowego wyjaśnienia stanowiska dziecka.

Wydaje się, że ustawodawcy krajowi powinni wybierać jak najbardziej elastyczne formuły kształtowania wysłuchania dziecka, ale jedynie te, które zapewnią mu właściwy poziom dobrostanu. Przede wszystkim wybór formy powinien zależeć od wieku, dojrzałości oraz komfortu psychicznego dziecka. Jednym z rozwiązań, które się proponuje w tym zakresie, jest

27 Wyrok Federalnego Sądu Apelacyjnego w Kanadzie z 28.11.2002 r. w sprawie Hawthorne przeciwko Kanadzie (Minister of Citizenship and Immigration) (C.A.), 2002 FCA 475 (CanLII), [2003] 2 FC 555, „International Comparative Law Quarterly” 2015/64(2), s. 353, <https://canlii.ca/t/4hl4>; J.M. Pobjoy, *The best interests of the child principle as an independent source of international protection* (dostęp: 10.09.2025 r.).

28 I. Grądzka, *Ochrona prawna dzieci zeznających w sądach Wielkiej Brytanii i praktyka przyjmowania zeznań od małoletnich świadków*, https://efektywne-prawo.org.pl/wp-content/uploads/2024/01/Ochrona_prawna_WB_dr_I_Gradzka_O.pdf (dostęp: 10.09.2025 r.).

29 G. Lansdown, *Every...*, s. 16.

30 M.in. M. Limbeek, M. Bruning, *The Netherlands...*, s. 89 i n.

31 C. Filauro, S. Lavazzo, V. Manni, *The right of the child to be heard: challenge for an harmonization*, s. 19, https://portal.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Italy.pdf (dostęp: 10.09.2025 r.).

32 G. Lansdown, *Every...*, s. 21.

33 A. Crowley, C. Larkins, L.M. Pinto, *Listen – Act – Change, Council of Europe Handbook on children's participation For professionals working for and with children*, Strasbourg 2020, s. 49.

stworzenie możliwości, w ramach której sąd powinien mieć sposobność przeprowadzenia wysłuchania dziecka we właściwy sposób, także przez osobę kompetentną, jeżeli uzna, że przeprowadzenie wysłuchania samemu byłoby niewłaściwe. Przykładowo wskazano, że sąd może stwierdzić, iż w okolicznościach konkretnej sprawy wysłuchanie małego dziecka w drodze wideokonferencji jest niewłaściwe. Jak podkreśla G. Lansdown, kluczowe jest stworzenie atmosfery, w której dziecko czuje się bezpiecznie i swobodnie³⁴. Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z 26.11.2013 r., 27853/09, X przeciwko Łotwie³⁵, wskazuje, że wysłuchanie powinno odbywać się w sposób wolny od nacisku ze strony dorosłych, z poszanowaniem prawa dziecka do prywatności.

Również na gruncie interpretacji norm prawa Unii Europejskiej Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, wysłuchanie dziecka nie jest prawem absolutnym, ale jeśli sąd uzna, że jest to konieczne, to trzeba zapewnić dziecku rzeczywistą i skuteczną możliwość wyrażenia jego poglądów. Stwierdził również, że prawo dziecka do bycia wysłuchanym, przewidziane w KPP i w rozporządzeniu Rady (WE) 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę³⁶, wymaga, aby istniały procedury i warunki prawne pozwalające dziecku na swobodne wyrażenie jego poglądów i żeby sąd miał dostęp do tych poglądów³⁷.

Tym samym dziecko ma także prawo do niewyrażania swojej opinii. Komitet Praw Dziecka ONZ również podkreślił, że dziecko ma prawo do niekorzystania z tego prawa – wyrażanie poglądów jest wyborem, nie obowiązkiem dziecka³⁸. Prawo do bycia wysłuchanym musi być rzeczywistym prawem w tradycyjnym rozumieniu tego pojęcia, w którym podmiot uprawniony ma wybór, czy skorzystać z prawa, czy nie³⁹. Dzieci muszą mieć możliwość wyrażenia swojej opinii, ale nie powinny być do tego zmuszane. Przykładowo dziecko nie może być zmuszone do dokonania wyboru pomiędzy rodzicami. Nie można go także postawić w sytuacji, w której odniósłoby ono wrażenie, że jest jedyną osobą ponoszącą odpowiedzialność za orzeczenie dotyczące jego osoby, a w związku z tym także za poczucie krzywdy, jakie ewentualnie rozstrzygnięcie sądu może w danym przypadku wywołać u jednego z jego rodziców. Warunki, na jakich uwzględnia się opinię dziecka, powinny być dostosowane do okoliczności danego przypadku, a także wieku dziecka i stopnia jego dojrzałości, tak aby nie stanowiło to dla niego traumatycznego doświadczenia. W jednym z orzeczeń ETPC podkreślił, że w ramach postępowania dotyczącego prawa do bezpośredniej styczności z dzieckiem rodzica niesprawującego pieczy nad dzieckiem sąd nie może być zobowiązany do systematycznego wysłuchiwanie dziecka podczas rozprawy, ale powinien dysponować zakresem uprawnień ocennych w odniesieniu do warunków tego wysłuchania

w zależności od okoliczności szczególnych danego przypadku, a także wieku i stopnia dojrzałości dziecka⁴⁰.

Na aktywne uczestnictwo dzieci w postępowaniach sądowych warto spojrzeć również z ich perspektywy. Udział dzieci jest ważny, ponieważ – jak same stwierdzają w ankietach – on potwierdza, że: „dzieci są równymi ludźmi i również mają uczucia”. Pozwala dziecku: „czuć się wysłuchanym i szanowanym jako człowiek, a nie jako przedłużenie rodzica, prawnika czy strony”. Możliwość uczestnictwa daje dzieciom ważny sygnał, że są ważne. Jeden z uczestników badania wyjaśnił: „poczułem, że przeciwności, z którymi się zmagam, są ważne”. Dzieci opisują również korzyści emocjonalne i psychologiczne wynikające z ich udziału w podejmowaniu decyzji w zakresie prawa rodzinnego: „sprawia, że czujesz się bardziej częścią wszystkiego”, „nieco humanizuje proces” i pozwala dzieciom: „czuć się bezpiecznie w tym systemie (...) jeśli mają władzę, by coś zmienić”⁴¹. Nie powinno być też tak, że dziecko musi mieć opinię na temat wyniku sprawy, aby móc wyrazić swoje poglądy. Dziecko może również mieć ważne informacje do przekazania, np. dotyczące tego, jak doświadcza codziennego życia, charakteru jego relacji z rodzicami, a także wszystkiego, co jest ważne w życiu codziennym⁴². One również mogą mieć istotny wpływ na sposób rozstrzygnięcia sprawy cywilnej.

3.3. Uwzględnienie rozsądnych życzeń dziecka

Odrębnym elementem prawa do wysłuchania jest uwzględnienie rozsądnych życzeń dziecka. Komitet Praw Dziecka ONZ opisał udział dzieci jako obejmujący: „ciągłe procesy, które zawierają w sobie wymianę informacji i dialog między dziećmi a dorosłymi oparty na wzajemnym szacunku, w którym dzieci mogą dowiedzieć się, w jaki sposób ich poglądy i poglądy dorosłych są brane pod uwagę i kształtują wynik takich procesów”⁴³. Realizując prawo do wysłuchania w aspekcie uwzględnienia stanowiska dziecka, należy przede wszystkim pamiętać, że: „dzieci mają nam coś ważnego do powiedzenia, co może zmienić decyzje, które podejmujemy w ich imieniu, oraz sposób, w jaki je podejmujemy”⁴⁴. **Prawo dziecka do bycia wysłuchanym nabiera rzeczywistego znaczenia dopiero wtedy, gdy organ decyzyjny nie tylko umożliwi dziecku wypowiedzenie się, ale także potraktuje tę wypowiedź jako istotny element procesu decyzyjnego.** W przeciwnym razie wysłuchanie staje się pustym rytuałem, pozbawionym wpływu na ostateczne rozstrzygnięcie.

Zarówno konwencja ONZ (art. 12), jak i konwencja o wykonywaniu praw dzieci (art. 6) oraz KPP (art. 24) wymagają, aby poglądom dziecka przyznawać „należytą wagę”, adekwatną do jego wieku i dojrzałości. W praktyce oznacza to, że sąd powinien dokonać wyraźnej analizy wypowiedzi dziecka i odnieść się

34 A. Crowley, C. Larkins, L. M. Pinto, *Listen...*, s. 68.

35 HUDOC.

36 Dz.Urz. UE L 178, s. 1.

37 Wyrok C-491/10 PPU, Aguirre Zarraga.

38 Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz ogólny nr 14: Prawo dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów (art. 3 ust. 1), CRC/C/GC/14, 29.05.2013 r.

39 K. Skjorten, K. Sandberg, *Children's Participation in Family Law Proceedings* [w:] *Children's Rights in Norway. An Implementation Paradox?*, red. M. Langford, M. Skivenes, K.H. Søvig, Universitetsforlaget 2019, s. 300.

40 Wyrok 30943/96, Sahin.

41 G. Dimopoulos, E. Hew, M. Vosz, H. Walsh, *Talk...*, s. 7–8 (tłum. własne).

42 Barne- og familiedepartementet. 2004. Om nye saksbehandlingsregler i barneloven i kraft 1. april 2004. Veileder Q-15/2004. Oslo: Statens forvaltningstjeneste Veileder Q-15/2004 (Norweskie Ministerstwo ds. Dzieci i Spraw Rodzinnych), s. 41.

43 Wprowadzenie, I.3, Komentarz ogólny nr 12: Prawo dziecka do bycia wysłuchanym, Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych 2009.

44 R.A. Warshak, *Payoffs and Pitfalls of Listening to Children*, „Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies” 52, 2003/4, s. 374.

do niej w uzasadnieniu decyzji⁴⁵. Jednak nie oznacza bezwzględnej zgody sądu na wszystkie pomysły i życzenia dziecka. Jak wskazuje się w literaturze, można dostrzec zmianę w postrzeganiu dziecka, np. w orzecznictwie dotyczącym miejsca zamieszkania i kontaktów z dzieckiem – od interpretowania go jako osoby bezbronnej i wymagającej ochrony do postrzegania go bardziej jako podmiotu kompetentnego⁴⁶. Aby zachować zgodność z normami konwencyjnymi, sąd musi uwzględniać obie perspektywy, podejmując decyzje dotyczące relacji rodziców z dzieckiem, i mieć świadomość, że w niektórych przypadkach życzenie dziecka może być sprzeczne z jego najlepszym interesem. W badaniu dotyczącym sądów norweskich stwierdzono, że w jednej czwartej przypadków decyzje sądu były sprzeczne z poglądami dzieci. Co więcej, badacze uznali, że jeśli w przyszłości wynik w prawie wszystkich przypadkach okaże się zgodny z poglądami dziecka, powinno to wzbudzić niepokój⁴⁷.

Tym samym uwzględnienie poglądów dziecka nie oznacza bezwarunkowego podporządkowania się jego woli – w sprawach rodzinnych i opiekuńczych zdarza się, że sąd podejmuje decyzję odmienną od deklarowanych preferencji dziecka, kierując się oceną jego najlepszego interesu. W takich sytuacjach standardy Rady Europy i Komitetu Praw Dziecka ONZ nakazują, aby dziecku wyjaśnić (w zrozumiałym dla niego języku), dlaczego jego stanowisko nie zostało w pełni uwzględnione. Jak zasygnalizowano, ten element „sprzężenia zwrotnego” (ang. *the feedback*) ma kluczowe znaczenie dla poczucia sprawiedliwości proceduralnej.

Analizując różne aspekty prawa do wysłuchania na etapie orzekania, należy uznać, że najistotniejsze znaczenie ma rzetelne odzwierciedlenie treści wypowiedzi dziecka w notatkach, jeśli dany system prawny nie przewiduje ich bezpośredniego utrwalenia. Równie ważne są analiza tych wypowiedzi na tle całokształtu materiału dowodowego, a także przejrzyste uzasadnienie, w jakim zakresie stanowisko dziecka zostało wzięte pod uwagę, oraz – co często bywa zaniedbywane – przekazanie dziecku informacji o motywach rozstrzygnięcia w formie dla niego zrozumiałej.

W konsekwencji dla skutecznego wykonania prawa do wyrażenia poglądów konieczne jest przestrzeganie kilku zasad wypracowanych w doktrynie na gruncie prawa międzynarodowego i europejskiego, *soft law* ONZ i Rady Europy oraz w orzecznictwie sądowym: a) dobrowolności zapewniającej dziecku prawo do odmowy udziału w wysłuchaniu bez ponoszenia negatywnych konsekwencji; b) neutralności wyrażającej się w tym, że prowadzący wysłuchanie musi unikać sugestii, presji lub pytań sugerujących odpowiedź; c) bezpieczeństwa i komfortu psychicznego wyrażającego się w stworzeniu na potrzeby wysłuchania warunków przyjaznych dziecku, z minimalizacją elementów stresujących; d) zapewnienia kompetencji prowadzącego, osoby wysłuchujące dziecko powinny bowiem mieć przygotowanie z zakresu psychologii rozwojowej, komunikacji z dziećmi i przeciwdziałania traumatyzacji, a w niektórych kategoriach spraw również wtórnej wiktymizacji; e) dostosowania języka – użycie słownictwa zrozumiałego dla dziecka i dostosowanego do jego poziomu percepcji.

45 Wyrok ETPC (Wielka Izba) z 8.07.2003 r., 31871/96, Sommerfeld przeciwko Niemcom, HUDOC.

46 Szerzej K. Skjorten, *Mellom beskyttelse i selvbestemmelse. Barns rettigheter i foreldretvister om bosted og samvær* [w:] *Rettigheter i velferdsstaten: Begreper, trender*, red. I. Ik Dahl, VB Strand, Oslo 2016, s. 167–182.

47 K. Skjorten, K. Sandberg, *Children's...*, s. 329.

4. Wnioski

Analiza prawa dziecka do wysłuchania w postępowaniu cywilnym w europejskim i uniwersalnym systemie ochrony praw dziecka prowadzi do wniosku, że jest to prawo o charakterze wiążącym, wynikające zarówno z norm systemu ONZ, jak i Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Nie może być ono postrzegane jako fakultatywny element postępowania sądowego, lecz jako integralna część rzetelnego postępowania, w którym dziecko jest uznane za równoprawnego uczestnika. Pełna realizacja tego prawa obejmuje nie tylko umożliwienie dziecku wypowiedzenia się, lecz także zapewnienie mu uprzedniej, zrozumiałej informacji o postępowaniu oraz zrealizowanie obowiązku realnego uwzględnienia wyrażonych poglądów w procesie decyzyjnym.

Badania praktyki sądowej pokazują, że wysłuchanie dziecka nabiera sensu jedynie wówczas, gdy jego opinia jest analizowana i odnajduje swoje odzwierciedlenie w uzasadnieniu decyzji. Nawet w sytuacjach, gdy sąd ostatecznie nie podziela stanowiska dziecka, konieczne jest wyjaśnienie mu powodów takiego rozstrzygnięcia w sposób dostosowany do jego wieku i dojrzałości. Ten element tzw. sprzężenia zwrotnego ma kluczowe znaczenie dla poczucia sprawiedliwości proceduralnej i budowania zaufania dziecka do instytucji wymiaru sprawiedliwości.

Organy europejskich systemów ochrony praw człowieka oraz Komitet Praw Dziecka ONZ podkreślają, że formy wysłuchania muszą być elastyczne i dostosowane do indywidualnych potrzeb dziecka. W praktyce oznacza to stosowanie metod bezpośrednich, pośrednich oraz alternatywnych, w tym pisemnych i audiowizualnych wypowiedzi, szczególnie w sytuacjach obciążających emocjonalnie. Wybór formy powinien być poprzedzony oceną wieku, stanu emocjonalnego i stopnia dojrzałości dziecka oraz specyfiki sprawy, zwłaszcza relacji dziecka z innymi uczestnikami postępowania.

Przykłady dobrych praktyk z niektórych państw członkowskich Rady Europy – jak Norwegia czy Holandia, gdzie w uzasadnieniach rozstrzygnięć wyodrębniana jest część opisująca „głos dziecka” i jego wpływ na rozstrzygnięcie – pokazują, że takie rozwiązania wzmacniają legitymizację postępowania i zwiększają poczucie podmiotowości dziecka. Polska praktyka, mimo istniejących regulacji, wymaga dalszego doskonalenia w tym zakresie, zwłaszcza w sferze szkoleń sędziów i tworzenia warunków sprzyjających wysłuchaniu przyjaznemu dziecku.

Zapewnienie skutecznego wykonywania prawa dziecka do wysłuchania wymaga systemowego podejścia, obejmującego rzeczywistą standaryzację czynności dotyczących wysłuchania, rozwój infrastruktury sądowej oraz wprowadzenie mechanizmów gwarantujących, że opinia dziecka nie pozostanie jedynie symbolicznym elementem postępowania, lecz realnym czynnikiem wpływającym na rozstrzygnięcia sądów powszechnych.

Bibliografia/References

Archard C., *Children's Rights and Childhood*, London–New York 2015.

Barne- og familiedepartementet. 2004. Om nye saksbehandlingssregler i barneloven i kraft 1. april 2004. Veileder Q-15/2004. Oslo: Statens forvaltningstjeneste Veileder Q-15/2004 (Norweskje Ministerstwo ds. Dzieci i Spraw Rodzinnych).

Cieśliński M.M., *Sądowe wysłuchanie dziecka a stanowisko jego rodziców*, „Przegląd Sądowy” 2021/1.

Crowley A., Larkins C., Pinto L.M., *Listen – Act – Change, Council of Europe Handbook on children's participation for professionals working for and with children*, Strasbourg 2020.

Dimopoulos G., Hew E., Vosz M., Walsh H., *Talk to Us, Not About Us: Children's Understandings and Experiences of Participation in Australian Family Law*, „Child & Family Social Work” 2025/1.

Erikson E., *Identity: Youth and Crisis*, New York 1968.

Filauro C., Lavazzo S., Manni V., *The right of the child to be heard: challenge for an harmonization*, https://portal.ejtn.eu/Page-Files/14775/Written%20paper_Italy.pdf (dostęp: 10.09.2025 r.).

Gal T., *Child Victims in the Criminal Justice System* [w:] *Child Victims and Restorative Justice: A Needs Rights Model*, Oxford 2011.

Grądzka I., *Ochrona prawna dzieci zeznających w sądach Wielkiej Brytanii i praktyka przyjmowania zeznań od małoletnich świadków*, https://efektywne-prawo.org.pl/wp-content/uploads/2024/01/Ochrona_prawna_-_WB_dr_I_Gradzka__O.pdf (dostęp: 10.09.2025 r.).

Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, Strasbourg 2011, reprinted 2024.

Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz ogólny nr 12: Prawo dziecka do bycia wysłuchanym, Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych 2009.

Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz ogólny nr 14: Prawa dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów (art. 3 ust. 1), CRC/C/GC/14, 29.05.2013 r.

Lansdown G., *Every Child's Right to be Heard: A Resource Guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment No. 12*, London 2011.

Limbeek M., Bruning M., *The Netherlands* [w:] *Litigating the Rights of the Child The UN Convention on the Rights of the Child in Domestic and International Jurisprudence*, red. T. Liefaard, J.E. Doek, Dordrecht 2015.

Pobjoy J.M., *The best interests of the child principle as an independent source of international protection*, „International Comparative Law Quarterly” 2015/64(2).

Skjorten, K., *Melom beskyttelse i selvbestemmelse. Barns rettigheter i foreldretvister om bosted og samvær* [w:] *Rettigheter i velferdsstaten: Begreper, trender*, red. I. Ik Dahl, VB Strand, Oslo 2016.

Skjorten K., Sandberg K., *Children's Participation in Family Law Proceedings* [w:] *Children's Rights in Norway. An Implementation Paradox?*, red. M. Langford, M. Skivenes, K.H. Søvig, Universitetsforlaget 2019.

Studnicki F., *Wprowadzenie do informatyki prawniczej*, Warszawa 1978.

Tyler T.R., *Why People Obey the Law*, Princeton 2006.

Warshak R.A., *Payoffs and Pitfalls of Listening to Children*, „Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies 52”, 2003/4.

Abstract

dr hab. Kinga Flaga-Gieruszyńska, prof. US

The author is the head of the Research Team for Civil Procedural Law, Medical Law and New Technologies at the Faculty of Law and Administration, University of Szczecin, and a member of the Family Law Codification Committee (ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5177-4450>).

The Child's Right to Be Heard in Civil Proceedings – Selected Issues from the European and Universal Perspective

Keywords: child, right to be heard, civil proceedings

The child's right to be heard in civil proceedings constitutes one of the key elements of the protection of children's rights within the legal systems of the United Nations, the Council of Europe and the European Union. It derives from international norms, in particular the United Nations Convention on the Rights of the Child adopted by the General Assembly on 20 November 1989, Charter of Fundamental Rights and the European Convention on the Exercise of Children's Rights adopted in Strasbourg on 25 January 1996, as well as from the Council of Europe's Guidelines on Child-Friendly Justice. An analysis of legal regulations and their practical application indicates that there are three inseparable elements required to ensure the implementation of this right: providing the child with complete and comprehensible information about the proceedings, enabling the child to freely express his or her views (in a direct, indirect or an alternative form), and the obligation to give due weight to those views in the decision-making process. Studies of case law and analysis of practices described in the literature show that the hearing of a child gains importance only when the child's views are genuinely considered and reflected in the reasoning of the decision. Even in situations where the child's opinion is not decisive for the outcome, it is necessary to explain the reasons for such a decision in a manner adapted to the child's age and maturity. Flexibility in the forms of the hearing, their adaptation to the individual needs of the child, and ensuring a child-friendly environment during the proceedings are fundamental conditions for the effective exercise of this right. The objective of this article is to present the essence of the right to be heard, to discuss its functions and content, and to highlight selected issues in its application. The conclusions point to the need to further strengthen mechanisms ensuring the real impact of the child's view on judicial decisions, which requires not only procedural changes, but also the appropriate preparation of the judiciary for child-related cases and the development of child-friendly court infrastructure.

REKLAMA

Legal Alert

Korzystaj z nowoczesnego narzędzia marketingu prawniczego i zwiększ zasięg swojej kancelarii

www.LEX.pl/legalalert

- ✓ Gotowe newsy eksperckie z 20 dziedzin prawa
- ✓ Platformę do wysyłki eleganckich mailingów
- ✓ Personalizowane treści dla klientów pisane przystępnym językiem
- ✓ Profesjonalny wizerunek Twojej kancelarii

